

A KÖZVÉLEMÉNY A PILVAX-ASZTALÁN

A 48-as márciusi forradalom hagyományait felelevenítve, a Pilvax kávéházhoz fűződő történelmi és irodalmi tényeket szeretnénk felsorakoztatni és néhány mozzanattal ki egészíteni, frissebbé tenni a mindenkiben élő képet.

A pesti városi élet fellendülése idején, úgy a negyvenes években, a kávéházi élet is megélenkült. Egy gazdag, belvárosi szabómester jó üzletet vélt abban látni, ha Uri-utcai (ma Petőfi Sándor-u.) új házának földszintjét kávéház nyitására alkalmasnak építi és majd kávéjogot szerez. Az építkezés befejezését azonban nem érte meg, örökösei pedig árendába adták a kávéházat Privorszky Ferenc uramnak, az ismert kávésnak. Meg is nyílt a kávéház és a „Café Renaissance” büszke cégerét viselte. A bolt-hajtásos, szépen berendezett kávéházban billiárdasztalok is voltak és igen sok bel- és külföldi újságot járattak. Csakhamar népszerű lett. Látogatták a környék polgárai, színészek és írók, főleg az ifjabb generációhoz tartozók és különösen sok jurátus. Igen jó kávé, csokoládé, finom süteményeket, kitűnő kávéházi italokat szolgáltak fel a figyelmes kávélegények. A legügyesebb közülük az Oberdöblingből ideszármazott Pilvax Károly volt, aki szorgalmas munkája nyomán igen tehetőssé is lett. Annyira, hogy amikor Privorszky a Gizellatéren nagyobb kávéházat nyitott, ő bérelte tovább az Uri-utcai, most már Pilvaxnak nevezett kávéházat. Ezen a néven maradt közismert később (1846-ban) is, amikor Pilvax betegsége miatt a német nevű, de magyar érzelmű Fillingner kávésvé vette át.

A kávéház arculatára kezdettől fogva jellemző volt, hogy főleg fiatalok fordultak meg benne. A Csigabéli Nemzeti Körben jöttek össze a megállapodott híres írók, színészek, „kik nem elég proletáriusok, hogy kávéházban füstölögjenek”, írja rólu Jókai; a Pilvax asztalai körül pedig az ifjabb nemzedék forrongott, s „már 1844-ben szép kis irodalmi körre csoportosultak”. Ennek a körnek középpontja Petőfi Sándor volt. „A lapot, melyben újabb verse megjelent, egymás kezéből kapkodták, felolvasták, megéljenzték” írja róla barátja, Berecz Károly. Hangos élet folyt itt. A korabeli sajtóban is tükröződik egy-egy mozzanat. (Pl. a Pesti Divatlap közöl az itt zenélő Rózsavölgyi és az idejárom fiatalok védelmében cikket az egyik újság támadására).

A fiatalok ugyan csak egymás közt érezték jól magukat, de nem törtek az idősebb nemzedék babéraitra, tisztelték költőj nagyságukat, méltányolták segítségüket. Az igazi irodalom: Vörösmartyék, nagyra tartották a feltörő ifjakat.

Nem úgy a reakciós kritika. Támadta, ahol érte Petőfit és társait. Legnagyobb ellenségük a Honderú táborra. El is nevezték az ifjak a lapot francia szójátékkal „honte de rooz” = utca szegényének. A Honderú pedig gúnyosan, szólítja táborukat Jeune Hongrie = Ifjú Magyarországnak. (Az üldözött Junges Deutschland mintájára). Ezt a nevet az ifjak büszkén viselik. Ők igazán az új, a fiatal Magyarországnak érzik magukat, Esményük a francia forradalom. „Mindennapi kenyerem a francia forradalmak története”. írja naplójában és „imakönyvem a szabadságháborúk története” vallja egyik versében Petőfi. A párizsi Café de Foy szellemét akarják meghonosítani a Pilvaxban, asztalukat pedig a francia forradalmi lapról a „L'Opinion Publique”-ről Közvélemény Asztalának nevezik el.

Országos hírűvé lett a kávéház és az Ifjú Magyarország asztala. Hiába próbálták Petőfi költészetét lesújtó kritikákkal kisebbiteni. Hiába gúnyolódtak, hogy „a Pilvax kávéház a lapok ítélőszéke” és „itt szivarozzák ki hazánk Lessingjei a megjelent dolgokra az ítéletet”. Ez az ironikusnak szánt kijelentés is valósággá vált. A támadások visszapatantak.

Petőfi és köre élte tovább a maga életét. Ebéd után bejöttek a kávéházba. Néha billiárdoztak. Elfoglaltak nagy kerek asztalukat, a Közvélemény Asztalát. Feketekávé mellett gyakran adomázás, élcelődés is folyt. Ugrattak Petőfit; egyszer például, amikor egy olasz árus német költők

gipszképmásait árulta a Pilvaxban, megkérdezték, hogy az övét mikor árulják majd? A költő komolyan felelt: „Nekem olyan szobrom lesz, amely előtt kalapot emelnek”. A kávéházat Petőfi annyira otthonának érezte, hogy vidéki barátaitól érkező leveleit ide címezte.

A költészet kérdései és a haza sorsa mindennél jobban foglalkoztatták a Fiatal Magyarországot. Gyűlölték azokat, akik a hazát

„Majd megeszik, úgy szeretik, — Mégse tettel — szájjal védik, Pipálgatva örökkéig (Arany).

A Pilvaxban megfogalmazott forradalmi eszmék híre kiszivárgott, hisz az alkalmazottak között is akadt beépített kém. Ferdinánd császár sajtókezű (németnyelvű) leiratával fi-

A volt Pilvax, 1911-ben, lebontás előtt

gyelmezleti Majláth grófot, hogy jelentést kapott „a Pilvax kávéház fiatalembereiről, akik a fiatalság minden kihágásának mozgatói” és felszólítja Majláthot, hogy vessen véget ennek az állapotnak. (1946. márc. 12.). A rendőrök jelentéseiben a költő ismételt szerepel: „A Pilvax kávéház elvadult ifjai közt Petőfi különös figyelmet érdemel, márcsak a politikai versek és cikkek iránti hajlama miatt is, amelyeket cimborái közt felolvas.”

Bécsi utasításra a reakciós körök ellensúlyozni akarják Petőfi hatását. Az Úri utcában, pontosan a kávéházzal szemben megalakítják a Gyűldét a fiatalság számára. Minden ügyükben támogatás és ingyenes eszemi-izom várja a betérőket. Petőfi versben támadja a gyűldéi ifjakat:

„A honnak egy igaz zászlaja van,
Ezt mi álljuk körül”...

„S ti elhagyátok a hon zászlaját?” — kérdi.

„Szégyen gyalázat”-nak bélyegzi eljárásukat és „rókafészek”-nek a Gyűldét. „Fából vaskarika a Gyűldé” mondja Berecz és „hiábavalók a lakomák és potya szivarok”. A Pilvax fiataljai megingathatatlanok.

A Fiatal Magyarország köre megelégedi a kiadók önkényét és kizsákmányolását is. Megalakítják a Pilvaxban a Tízek Társaságát. „Egyesüljünk egy célra mind, adjunk ki magunk egy közlönyt. Kötelezzük magunkat egy évig nem írni máshová” — javasolja Jókai. Aláírták a szerződést Petőfin és Jókain kívül Tompa Mihály, Pálffy Albert regényíró, Bérczy Károly Puskin fordító, Pákh Albert író, Obernyik Károly vígjátékok szerzője, Degré Alajos novellaíró, Lisznyai Kálmán a palóc dalok szerzője és Kerényi Frigyes költő.

„Leginkább Petőfi izgatására tiz tehetséges, fiatal, nagy költő összeesküdött ellenünk kiadók és szerkesztők ellen, oly célból, hogy ők nem szorulnak senki gyámságára, műveiket önálló folyóiratban fogják közzé tenni... Ez irodalmi sztrájk akart lenni” írta Vahot Imre szerkesztő. Petőfi volt főnöke. A tízek terve

Preiszer József: A Pilvax kávéház 1849-ben. (A képen nemzetőrök, polgárok).
Vízfestmény

azonban dugába dőlt. „Meg kell tréfnom ezeket” felkiáltással Vahot a tizből ötnek régebben megvett és elfektetett művét közzétette. Ez még nem jelentett csak sajtóvitákat. De nem kaptak kormányengedélyt a Pesti Füzetekre, hiszen a Helytartótanácsnak így is gondot okozott a Pilvax, nemhogy saját sajtóorgánumot engedélyezett volna nekik. Így azután feloszlott a társulás.

A fiatalok csatlakoztak az Életképekhez, melynek szerkesztését Jókai vette át, aki „... főtagja a Fiatal Magyarországnak, hova mindazokat számítom, kik valódi szabadelvűek, merészek, nagyot akarók, — azon fiatal Magyarországnak, mely nem akarja a haza kopott bocskorát örökké foltozni, hanem tetőtől-talpig új ruhába akarja öltöztetni”, írja Petőfi Aranyának egyik levelében.

A megalósulás pedig egyre jobban közeledett. 1848 márciusában egyre forradalmibbá vált a légkör. „Az alkalom maga magát kínálja” és „Ma jókor van, holnap késő lesz tán” szavalja Petőfi a Közvélemény Asztalánál „Dicsőséges nagyurak, hát hogy vagytok” kezdetű versében, tette tüzelve az ifjúságot. Itt a kávéházban született meg a „Talpra magyar” végleges formája is. Első fogalmazásában „Rajta magyar” lett volna, de Szikra Ferenc jurátus felkiáltására, hogy előbb talpra kell állni, átfogal-

mazta a költő. Március 14-én a bécsi forradalom híre a kávéházban érte a ifjakat. Izgalom, vita követte. „Egy tapodtat sem megyünk innen míg nem határoztunk” kiáltotta Vajda János. Vasvári törös botjával hadonászott, a tör kirepült hüvelyéből és nyugat felé esett. Égi jelnek vették, hogy „Magyarország évszázados szenvedéseinek kútforrása” Bécs felé repült. Az ifjak kitették a kávéházra az új cégét: „A Szabadság Csarnoka” felírás világított piros fatáblán, zölddel árnyalt fehér betűkkel.

Március 15-én reggel először a kávéházba siettek, ott gyülekeztek. Jókai felolovasta a 12 pontot, Petőfi elszavalta a Nemzeti Dalt. (Kéziratára rá is írta a költő „Elszavaltam először az ifjak kávéházában”). „A forradalom fátylaja meggyújtott” írja a költő. Hozzátehetjük: a Pilvaxban gyűjtött meg. Az események lényegét Petőfi így foglalja versebe:

„Nagyapánk és apánk
Mig egy század elhaladt,
Nem tevének annyit, mint mi
Huszonnégy óra alatt.”

A történelem további alakulását jól ismerjük. Az ifjak a Szabadság Csarnokában, a Közvélemény Asztalánál jöttek össze a további napokban és hetekben is. Innen indultak a budai Arzenálba a császáriaknak fegyvert rejtegető Ledererne macskazenét adni. Itt szerkesztették Pálffy Albert új lapját, a Március 15-öt.

A szabadságharc vihára mindent elsöpört. Elmúltak a Pilvax dicső napjai is. A forradalmi érzelmű Filtingertől elvették a kávésjogot. Osztrák bérenc nyitott kávéházat a helyén: Café Herrengasse lett a neve. Amikor a tízek egyike, Degré Alajos visszatért a száműzetésből, fájó szívvel nézte a biliárdozó osztrák katonákat és hivatalnokokat a kávéház ablakán át. Az egyre jelentéktelenebbé lett kávéházat 1911-ben, a városrendezés során lebontották.

A márciusi napokat megörökítő emléktáblát átmentették a húszas években nyílt, mai Pilvaxba. Ha néhány házzal arrébb áll is, de őrzí a dicső napok emlékét. Az évszázados ház bolthajtásai, a vitrinek 48-as forradalmat idéző muzeális tárgyai, a tízek arcmásai méltón idézik a Szabadság Csarnokának szellemét.

Dr. Konrádyné, Gálos Magda dr.

Pándy Lajos: Vasvári szaval a Pilvaxban. Ceruzarajz